

О.Б. Супруненко

ПОСЕЛЕННЯ СОСНІВКА I НА р. КОЛОМАК ПІД ПОЛТАВОЮ

In 2009, during the archaeological examination of a plot allotted for construction of a recreation center, the multilayer monument Sosnivka I (from the Neolithic Age to the end of the 18th c. and the 19th c.) was discovered and partly studied. The Neolithic site Sosnivka I was found on the left bank of the Kolomak River between Verkholi and Sosnivka villages to the north from Poltava.

У жовтні 2009 р. в ході археологічної експертизи ділянки в межах Ковалівської сільради Полтавського р-ну Полтавської обл. обстежено багатоярусне поселення, розташоване за 5,4 км на північний схід від м. Полтава, між селами Верхולי та Соснівка, на мису лівого берега р. Коломак. Перші археологічні знахідки на пам'ятці виявлені розвідками у В.В. Шерстюка 2003 р.

Поселення Соснівка I з матеріалами доби неоліту, бронзи, культурними нашаруваннями раннього залізного віку, окремими знахідками салтівської культури та шарами хутора кінця XVIII—XIX ст., географічні координати центральної ділянки N 49° 35' 99,87", E 34° 39' 83,33", пов'язане з підвищенням мису над колином р. Коломак і тягнє до гирла р. Свинківка — правої притоки Коломака, розташовуючись за 0,5 км вище від сучасного місця її впадіння, навпроти масиву намивних та алювіальних пісків правого берега, поряд з якими розташовані околиці сіл Ковалівка і Бочанівка.

Поселення приурочене до мису другої надзаплавної тераси лівого берега, що свого часу підмивався Коломаком, утвореного вигином русла річки, позначеного терасоподібними уступами різного рівня та дюнами на краю плато. Територія пам'ятки знаходиться на лісових угіддях Чалівського лісництва ДП «Полтавське лісове господарство», за 0,5 км на південь від с. Ковалівка та 0,3 км на північ—північний схід від с. Верхולי, безпосередньо навпроти с. Со-

снівка. Мис видовжений у напрямку північний захід-захід—південний схід-схід, має протяжність 0,7 км, ширина вздовж Коломака 0,05—0,15 км. Загальна площа пам'ятки не більша ніж 1,5—1,6 га (рис. 1, 1).

Висота борової тераси над заплавою становить 4,5—5,1 м (в абсолютних значеннях 88,4—88,8 м). В основі другої тераси знаходиться уступ мисового відгалуження першої тераси, видовжений на північний схід, площею 0,20 × 0,45 км, заввишки 0,1—0,8 м над рівнем заплави, або 83,4 м в Балтійській системі вимірів. Він задернований і вкритий лучною рослинністю та кущами.

Схили і поверхня всього мису задерновані, вкриті сосновим лісом, основа обох терас поросла кущами, перша тераса задернована. В ході обстеження смуги ґрунтової лісової дороги вздовж країв мису, на піску, виявлено поодинокі фрагменти кераміки епохи бронзи, раннього заліза, на схилах — кілька відщепів кременю. На нижній надрічковій частині мису знайдено розкриті черепки неолітичної епохи з рослинністю в тісті, схожі на старожитності черкаської культури дніпро-донецького неоліту. Отже, мисове відгалуження першої тераси та основа схилу є ще одним пунктом — неолітичною пам'яткою Соснівка II. Його площа складає 0,20 × 0,25 м (рис. 1, 2).

Північно-західна ділянка поселення Соснівка I обрана під спорудження бази відпочинку ТОВ «Командор». Остання буде займати виступ мису другої тераси над заплавою, обмежений з широтних боків двома вибалками-спусками до річки. Площа ділянки 0,5 га (100 × 120 м). Північна її частина має вигляд галявини на узліссі й утворена свого часу забудовою хутора, південна — вкрита лісовими насадженнями. Поверхня має природне задернування. Тут розташована улоговина завглибшки близько 2 м.

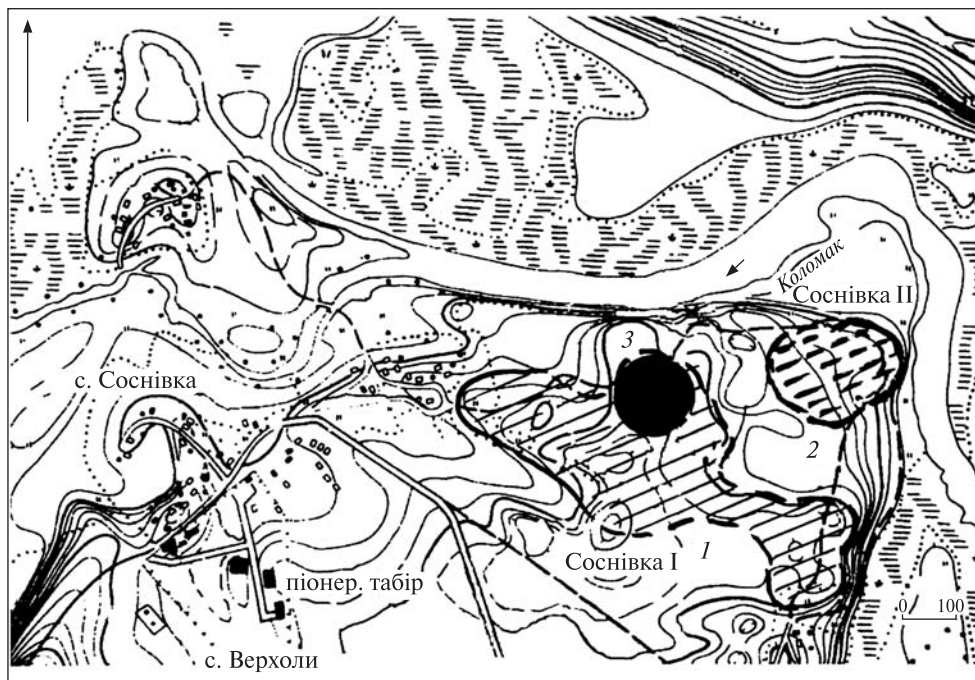

Рис. 1. Соснівка—Верхоли. Схема розташування поселення доби неоліту—раннього залізного віку Соснівка I (1) та неолітичного місцезнаходження Соснівка II (2); місце ділянки під будівництво бази відпочинку (3)

Огляд території дав змогу визначити смугу залягання культурних нашарувань у північній надрічковій частині завширшки 30—40 м. З метою встановлення наявності/відсутності культурних нашарувань здійснено шурфування у північній частині ділянки і оглянуто відслонення. В останніх культурних решток не виявлено. Закладені шурфи охопили не зайняту лісом територію майданчика майбутнього будівництва.

Шурф 1 (1,2 × 2,0 м) на північно-західному уступі мисоподібного утворення, в зоні пошкодженого ерозією масиву тераси, доведено до глибини 1,5 м. Стратиграфія: 0,0—0,1 м — дерновий супіщаний сіро-коричневий шар; 0,1—0,4 м — світло-сірий, місцями біло-сірий пісок, з окремими вуглинами та знахідкою в його основі виробу з кременю; від 0,4 м — білий пісок — материк. У південно-східній частині шурфу, від рівня 0,18—0,20 м від поверхні, чітко окреслювався напівкруглий контур *ями 1*, заповненої попелястим піщаним вмістом з вуглинами, та прилегла до неї ділянка стародавнього ґрунту, вкрита попелом й інтенсивно-чорним супіском. Яма досліджена лише в кутку шурфу (0,55 × 0,60 м) до глибини 0,60 м. Мала однорідне сіро-попелясте заповнення, рівні вертикальні стіни і вирівняне дно, містила два уламки стінок неолітичного посуду та перетин перепаленої пластини непрозорого коричнево-червоного кременю. Подальше до-

слідження об'єкта було передчасним, яму законсервовано.

Поряд із ямою 1 відкрито дві *ямки від стовпів* круглої в плані форми, діаметром 0,18 та 0,21 м, глибина, відповідно, 0,75 та 0,90 м від денної поверхні.

Знахідки. У сповзливих поверхневих нашаруваннях виявлено фрагменти стінок ліпного горщика, зокрема з прокресленим орнаментом у вигляді косої хреста від посудини початкового етапу доби раннього заліза (рис. 2, 1). Більш виразними є неолітичні знахідки, зокрема, фрагмент стінки тонкостінного невеликого горщика з вигорілою черепашкою, рослинністю і піском в тісті (рис. 2, 3), а також кремені — призматичний уламок олівцеподібного перевикористаного нуклеуса (рис. 2, 2), різець на широкій пластині сіро-коричневого напівпрозорого кременю (рис. 2, 4).

Шурф 2 (1 × 2 м) закладено за 4,5 м від краю мису і доведено до глибини 1,10 м. Стратиграфія: 0,00—0,15 м — дерновий супіщаний сіро-коричневий прошарок зі знахідками XIX — початку XX ст.; 0,15—0,30 м — сіро-коричневий шар культурних відкладень XIX ст.; 0,30—0,35 м — коричневатий, збагачений трухлявиною супіщаний шар зотлілої лісової органіки, в якому виявлено уламки вінця античної амфори; 0,35—0,65 м — сіро-палевий пісок — давній похований ґрунт зі знахідками на поверхні і в верхній частині окремих вуглин, фрагментів

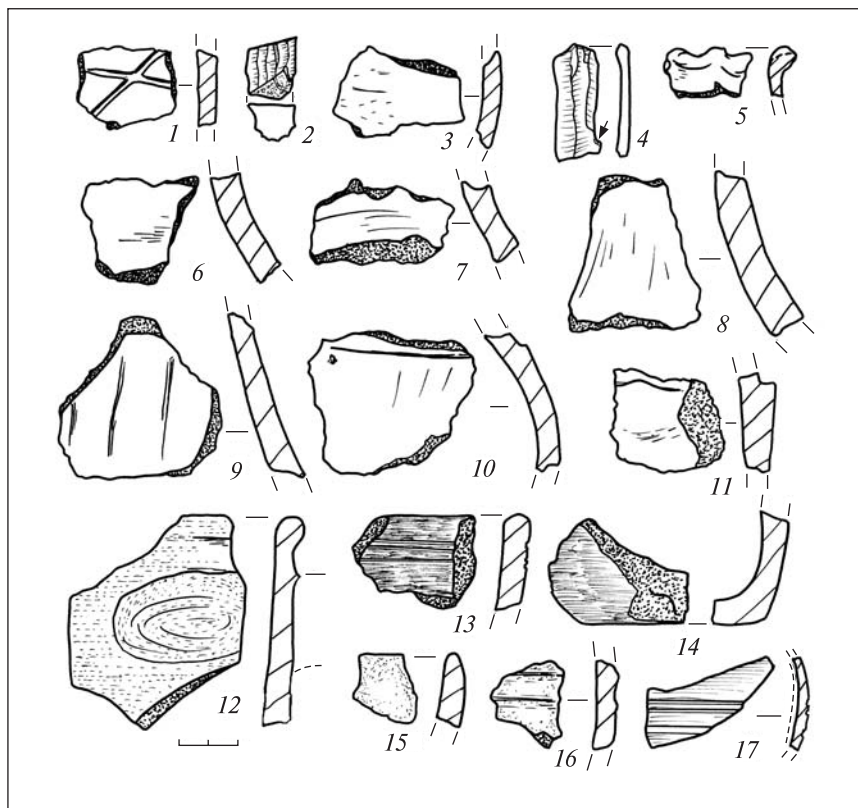

Рис. 2. Соснівка I. Кераміка доби неоліту (3), бронзи (1, 15, 16), раннього залізного віку (5–11), скіфського часу (12), доби середньовіччя (13, 14, 17) і виробу з кременю (2, 4)

ліпного посуду доби раннього залізного віку; від 0,65 м — білий материковий пісок.

У шурфі, крім новітніх, виявлено кілька давніх об'єктів. У північній стіні, в центрі, досліджено *стовпову ямку* овальної в плані форми діаметром 0,3 м і завглибшки від рівня сучасної поверхні 0,6 м. Стінки ямки трохи звужувалися до заокругленого дна. Заповнення її сіро-попелясте, з окремими вуглинами та десятком уламків ліпного посуду доби раннього залізного віку (рис. 2, 5–11).

У південно-західному кутку шурфу оконтурилася частина округлої *господарської ями* 1, діаметр 1,2 м, глибина 0,68 м. Її було впушено з-під рівня залягання коричневатого, збагаченого трухлявиною супіщаного шару зотлілої лісової органіки, мала з одного боку похилі, з іншого — скошені до рівного дна стіни. Заповнення сіро-коричнево-супіщане, однорідне, з поодинокими фрагментами ліпного посуду доби раннього залізного віку.

Яма 1 перекривала круглу за формою *яму* 2. Її діаметр 0,7 м, глибина 1,1 м. Вона була впушена з рівня похованого ґрунту. Вміст ями відзначався сіро-білим забарвленням зі слідами попелу, проте не містив жодних культурних решток, окрім плоского шматочка щіль-

ного пісковика, що, напевне, слугував абразивом. Ймовірно, її можна датувати добою неоліту.

Знахідки. Керамічний комплекс зі стовпових ямок та ями 1 репрезентовано уламками ледь відігнутого вінця горщика, прикрашеного по зрізу пальцевими защипами (рис. 2, 5), фрагментами горловин горщиків та стінок корчаги з добре заглаженою поверхнею, зокрема прикрашених шишкоподібним виступом і орнаментом у вигляді продавленої горизонтальної лінії (рис. 2, 6–11). Ця кераміка (понад 30 уламків) представляє посуд пізньочорноліського—пізньожаботинського кола.

Над цими знахідками, у прошарку перед культурним шаром початку раннього залізного віку, виявлено матеріали скіфської доби, а саме, вінце оранжевоглиняної амфори (рис. 2, 12) зі слідом від ручки, а також фрагменти гончарної посудини пізнішого часу з вертикальним вінцем і плоским денцем салтівського глека або кружки (рис. 2, 13, 14).

Шурф 3 (1,0 × 1,0 м) закладено в придорожній частині плато мису і доведено до глибини 0,8 м. Стратиграфія: 0,0–0,1 м — дерновий супіщаний сіро-коричневий шар; 0,1–0,3 м — сіро-коричнево-чорний супіщаний культурний

шар з окремими вуглинами і знахідками зверху кераміки ХІХ—ХХ ст., ближче до основи, — фрагментів гончарного посуду доби середньовіччя, а також уламків ліпної кераміки епохи раннього залізного віку, зокрема античних амфор; від 0,3 м — білий пісок, материк. Шурф репрезентує ділянку ерозованих нашарувань, пошкоджену діяльністю населення хутора, і засвідчує незначну потужність відкладень поза межами лісової дороги на південь або ж їх остаточне виклинення.

Знахідки охоплюють великий культурно-хронологічний діапазон. Є кераміка катакомбної та бабинської культур (рис. 2, 15, 16), передскіфського і скіфського часу, окремі уламки стінок гончарного посуду ХVІІІ ст. (рис. 2, 17). Більшість фрагментів подрібнена й обкатана.

Отже, експертизою встановлено, що обрана під спорудження бази ділянка у північній частині знаходиться в межах залягання культурних нашарувань археологічної пам'ятки Соснівка І. Її шари незначної потужності і дозволяють провести будівництво капітальних об'єктів під археологічним наглядом, а також потребують розкопок ділянки з неолітичним житлом та провести археологічне вивчення прилеглої до річки смуги нашарувань, які слід виконати до початку будівництва. Загальна площа таких, здебільшого наглядових археологічних досліджень, повинна складати близько 0,25 га і здійснюватися у весняно-літній період. Відповідний висновок з цього приводу надано управлінню культури Полтавської облдержадміністрації і забудовнику.

